

Viestintä- ja kieliopintojen kehittäminen kansainvälistyvässä korkeakoulutuksessa

Viestintä- ja kieliopinnot (viekie) ovat osa jokaista suomalaista korkeakoulututkintoa. Näistä opinnoista huolehtivat kielikeskukset ja niitä vastaavat yksiköt. Kansainvälisesti tarkasteltuna suomalainen järjestelmä on ainutlaatuinen; monissa maissa Suomen kaltaista järjestelmää ei joko ole ollenkaan tai opinnoista vastaavat ainelaitokset, eikä niitä ole tavoitteellisesti rakennettu osaksi tutkintoja (Saarinen & Taalas, 2016). Ainutlaatuisuus ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kehittämistarpeita olisi: niitä syntyy luonnostaan toimintaympäristön muutoksen myötä.

Johdanto

Opiskelijoiden kiinnittymisen tiede- ja opiskeluyhteisöön on havaittu olevan keskeinen tekijä opintojen sujuvuuden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin kannalta. Tukea kiinnittymiseen ei kuitenkaan aina ole tarjolla riittävästi, ja opiskelijoiden valmiuksiin kohdistuvat odotukset ovat ajoittain epärealistisia. Kielelliset ja viestinnälliset haasteet näkyvät jo opintojen alkuvaiheessa: opiskelijoita odottavat niin vaativat vieraskieliset akateemiset tekstit kuin joustavat, vastuunottoa ja itsenäistä toimintaa edellyttävät työskentelymuodotkin (Jalkanen & Taalas, 2015). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna viestintä- ja kieliopinnot ovat keskeinen osa asiantuntijaksi kasvamista, eikä niitä voida erottaa muusta yliopistopedagogiikasta ja sen tavoitteista. Kyse ei ole vain geneerisistä taidoista, vaan ajattelun kehittymisen prosessista, jossa tieteenalan kieli on sekä oppimisen kohde että sen väline.

Jyväskylän yliopiston kielikeskus on parhaillaan uudistamassa viestintä- ja kieliopintojaan laajamittaisesti. Uudistus rakentuu yhteissuunnittelun (*co-design*) periaatteille. Kuvaamme tässä artikkelissa uudistustyön teoreettisia ja pedagogisia lähtökohtia.

Tausta

Kansainvälistyminen on edelleen ajankohtainen aihe erilaisilla yliopistokoulutuksen kehittämiseen liittyvillä foorumeilla. Yhtenä kansainvälistymiseen liittyvänä haas-

teena vuosille 2009–2015 suunnatussa korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa (Opetusministeriö, 2009) mainitaan se, että opiskelijoiden kiinnostus ulkomailla suoritettavia opintoja kohtaan on vähentynyt. Formaalien rakenteiden näkökulmasta kansainvälistyminen nähdään usein opiskelijavaihtona, kotikansainvälistymisenä tai ulkomailla suoritettuna työharjoitteluna. Samaan aikaan esimerkiksi globaaliin kansalaisuuteen, monialaisuuteen ja vapaa-ajan toimintaan liittyvät näkökulmat ovat jääneet vähemmälle huomiolle (ks. taulukko 1). Taulukossa 1 kuvattu käsitys laajennetusta kansainvälisestä osaamisesta luo erinomaisen pohjan yliopiston viestintä- ja kieliopintojen kehittämiseksi. Laajennetussa näkökulmassa monipuolinen viestintä- ja kielitaito nähdään pohjana muun muassa laaja-alaiselle verkostoitumiselle ja asiantuntijuuden kehittämiseksi sen sijaan, että se nähtäisiin erillisenä oppimisen kohteena.

Laajennetun kansainvälisen osaamisen kannalta olennaista on oppia paitsi tunnistamaan myös laajentamaan ja kehittämään omaa osaamista ja verkostoja sekä lokaalisti että globaalisti. Ihmisten välisistä suhteista koostuvien verkostojen luomisessa ja ylläpitämisessä keskeistä on vuorovaikutusosaaminen, erityisesti interpersonaaliset taidot (Kokkonen & Almonkari, 2015). Hyviä vuorovaikutustaitoja tarvitaan globaalissa työelämässä, jossa innovaatioihin tähtäävät tutkimusprojektit ja moniammatilliset tiimit kaipaavat laaja-alaisia osaajia. Näitä taitoja voidaan kehittää tavoitteellisesti, ohjatusti ja tuetusti viestintä- ja kieliopinnoissa.

Taulukko 1. Perinteinen ja laajennettu näkökulma kansainväliseen osaamiseen (Demos Helsinki, 2013)

Perinteinen kansainvälinen osaaminen	Laajennettu kansainvälinen osaaminen
• kielitaito • laajat verkostot omalla toimialalla • ymmärrys kansainvälisestä toimialasta (esim. kauppa) • pystyy työskentelemään monenlaisten ihmisten kanssa • on asunut tai opiskellut ulkomailla	• kyky ajatella omaa kokemuspiiriään laajemmin • laajat verkostot poikki toimialojen • oppii ja kasvattaa taitojaan myös vapaa-ajalla • toimii monenlaisissa yhteisöissä riippumatta sijainnista tai kielestä • seuraa globaalia mediaa

Kansainvälisyyskäsityksen muutoksen rinnalla tapahtuu myös kieli- ja kielenoppimiskäsityksen muutos. Perinteisesti kieli on nähty monoliittisena kokonaisuutena, joka otetaan pala palalta haltuun ja hallitaan lopulta lähes kokonaan, syntyperäisen puhujan tavoin. Modernimpi tapa tarkastella kieltä on nähdä se yhteisöllisenä toimintana, joka opitaan osallisuuden ja vuorovaikutuksen kautta. Tässä näkökulmasta tarkasteltuna kieli on resurssi, jota voi käyttää eri tilanteissa eri tavoin, jopa eri kieliä yhdistellen. Tällöin ei tavoitella lähes myytinomaista täydellistä kielitaitoa, vaan kielitaito näyttäytyy tilanteisena. (Dufva & Nikula, 2010.) Näin ajatellen monikielisyys läpäisee koko koulutusjatkumon: kieliä, mukaan luettuna äidinkieltä, ei tulisi opettaa irrallisina kokonaisuuksina toisistaan eikä muista oppiaineista.

Yliopisto-opinnot eroavat toimintatavoiltaan opiskelijoiden aiemmista opinnoista, mutta tiedon hakemiseen, käsittelyyn ja rakentamiseen liittyvät käytänteet näyttäytyvät edelleen varsin yksilökeskeisinä (Jalkanen & Taalas, 2015), eivätkä tiedonhaun, kielten ja viestinnän opinnot läheskään aina nivelly osaksi opiskelijoiden tavoitteellisista oppimista. Viestintä- ja kieliopinnot ajoituksesta on annettu suosituksia, mutta eri tekijöiden – esimerkiksi opintojen ohjauksen, kurssien tarjonnan tai opiskelijoiden henkilökohtaisten valintojen – seurauksena nämä suositukset eivät ole läheskään aina toteutuneet. Opiskelijan näkökulmasta kielikeskuksen opinnot ovat usein jääneet pää- tai sivuaineen opintojen varjoon ja usein irrallisiksi sekä toisistaan että ainelaitoksen opinnoista sen sijaan, että ne olisivat tuoneet lisäarvoa tutkintoon ja oman asiantuntijuuden kehittymiseen. Näihin haasteisiin vastaamiseksi Jyväskylän yliopiston kielikeskuksessa on käynnistetty uusimuotoisten viestintä- ja kieliopinnot (UVK) suunnittelu. Uusimuotoiset viestintä- ja kieliopinnot on kirjattu myös yliopiston strategian toimenpideohjelmaan.

UVK:n suunnittelun lähtökohtia ovat olleet opintojen oikea-aikaisuus, opiskelijan kieliin ja viestintään liittyvät oppimistarpeet omassa pääaineessaan, pääaineen opintojen tukeminen sekä työelämävalmiuksien parantaminen. Jo ensimmäisen vuoden opiskelija kohtaa akateemisten tekstien maailman, jossa selviytymiseen on aiemmin ollut tukea tarjolla vain satunnaisesti tai ei ollenkaan. Opiskelu on monella tieteenalalla muuttunut monipuolisia viestintätaitoja ja erityisesti englannin kielen taitoa vaativaksi. Aikaisempien opintojen aikana kehittyneet opiskelun taidot eivät riitä, ja oma-aloitteisuutta vaaditaan paljon. Opiskelija kohtaa myös kansainvälisen oppimisympäristön, joka edellyttää monikielistä asennoitumista sekä laajempien kokonaisuuksien hahmottamista. Vieraalla kielellä kommunikointi ei näyttäydy koulukirjamaisina tehtävinä vaan osana opiskelijan arkea, johon mahtuu erikielisten oppimistehtävien kirjoittamista, ryhmätyöpaamisia ja vieraskielisten tenttikirjojen lukemista. Viestinnän ja kielten opetusta tarvitaan juuri silloin kun nämä tilanteet ovat ajankohtaisia.

UVK:ssa osaamisen kehittyminen ja kehittäminen nähdään jatkumona sekä tutkinnon sisällä että tutkinnosta toiseen eikä yksittäisinä tapahtumina tai toisistaan irrallisina kuuden viikon kursseina. Opintojaksot ajoittuvat

opintojen oikeisiin vaiheisiin ja nivoutuvat ainelaitoksen sisältöihin ja työskentelytapoihin. Tavoitteena on luoda parempi tuki osaamisen kehittymiselle ja opintojen edellyttämien viestintävalmiuksien rakentumiselle. Uusissa rakenteissa huomioidaan myös opiskelijoiden erilaiset tarpeet ja lähtökohdat.

Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista (A 1039/2013) korostaa kansainvälisen yhteistyön sekä viestintä- ja kielitaidon kehittymistä progressiivisesti kandidaattitasolta aina tohtorikoulutukseen. Ylimmällä tohtorikoulutuksen tasolla edellytetään opiskelijoilta valmiuksia toimia työelämässä laajoissa ja vaativissa asiantuntija- ja kehitystehtävissä ja kansainvälisessä yhteistyössä. Näiden valmiuksien kehittäminen tulee asetuksen mukaisesti aloittaa heti opintojen alkuvaiheessa. Jyväskylän yliopiston kielikeskuksessa uudistamistyön fokus on aluksi kandidaatin opinnoissa, joilla luodaan pohja maisteritason tutkimus- ja työelämäorientoituneelle viestintäosaamiselle.

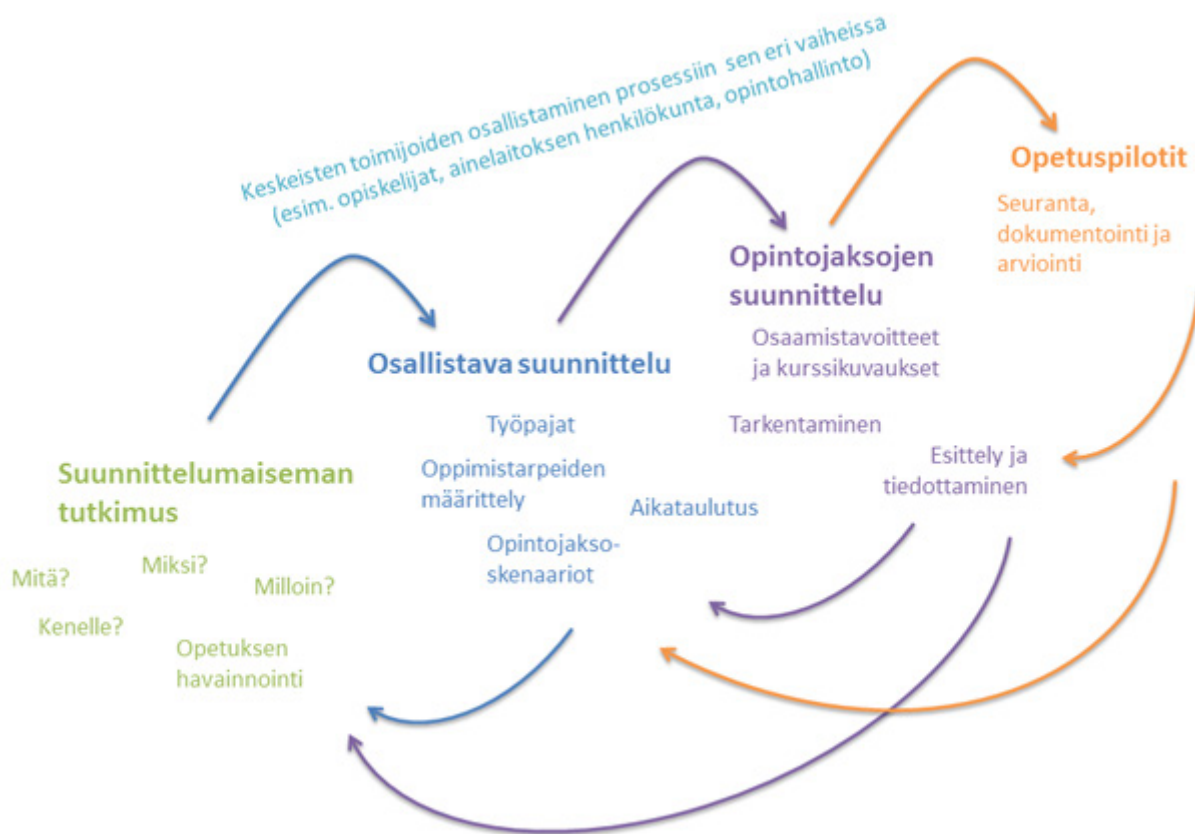
Suunnittelun prosessi

Uusimuotoisten kieli- ja viestintäopinnot kehittämissä pohjana on yhteissuunnittelun periaate. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että suunnitteluun osallistetaan toimijoita, jotka ovat tekemisissä sekä viestintä- ja kieliopinnot että kandidaattitutkinnon kanssa. Näitä toimijoita ovat muun muassa laitoksen opiskelijat, tutorit, opetushenkilöstö ja hallintohenkilöstö. Suunnittelutyön aikana selvitetään myös laitoksen kansainvälisen henkilökunnan mahdollisuuksia osallistua vokie-kokonaisuuteen.

Suunnittelu on luonteeltaan moniammatillista yhteistyötä, jossa kaikkien ryhmien panosta tarvitaan. Opiskelijoiden viestinnällisten ja kielitaitoon liittyvien oppimistarpeiden määrittelyssä opiskelijat itse ja opetushenkilöstö ovat avainasemassa. Ainelaitoksen opiskelijat ja edustajat tuovat yhteissuunnitteluun asiantuntemuksensa tieteenalastaan, sen opiskelun vaiheista, asiantuntijuuden luonteesta ja kehittämisestä sekä työelämätarpeista.

Suunnittelutyötä varten on kielikeskuksen henkilökunnasta koottu tiimi, joka vastaa tietyn oppiaineen viestintä- ja kieliopinnot suunnittelusta ja toteutuksesta. Kielikeskuksen tiimi tuo yhteissuunnitteluun viestintään, vuorovaikutusosaamiseen, kieliin ja kulttuurien tunteeseen sekä pedagogiikkaan perustuvan asiantuntijuutensa. Tavoitteena ovat oikea-aikaiset, opiskelijoiden oppimistarpeet täyttävät, ainelaitoksen sisältöjä tukevat ja tarkoituksenmukaisen jatkumon muodostavat uusimuotoiset viestintä- ja kieliopinnot.

Suunnitteluprosessin rakenteeksi on kehitetty neliosainen malli Leinosen (2010) mallin pohjalta (ks. kuvio 1). Sen vaiheina ovat suunnittelumaiseman tutkimus, osallistava suunnittelu, opintojaksojen suunnittelu ja opetuspiilotit. Suunnittelu lähtee liikkeelle ainelaitoksen opintojen rakenteen, opiskelijoiden tarpeiden sekä opiskelun tekstilajien ja työskentelytapojen hahmottamisesta. Tältä pohjalta rakennetaan opintojaksoskenaarioita, joita työstehtävään yhdessä ainelaitoksen henkilökunnan ja opiskelijoiden kanssa. Opintojaksojen suunnittelussa tarkennetaan edellisessä vaiheessa työstetyt osaamistavoitteet ja kurssi-

Kuvio 1. Uusimuotoisten viestintä- ja kieliopintojen suunnittelun rakenne (mukaillen Leinonen, 2010)

kuvaukset. Opetuspilottien aikana pääpaino on seurannassa, dokumentoinnissa ja arvioinnissa. Pilottien aikana kerätyn aineiston perusteella opintojaksoja kehitetään edelleen.

Pohdinta

Suunnittelutyön edetessä esiin nousee monenlaisia haasteita ja mahdollisuuksia. Ehkä keskeisin tekijä, joka on samalla sekä haaste että mahdollisuus, liittyy käsityksiin kielestä, viestinnästä ja kansainvälistymisestä. Jos kansainvälistyminen ymmärretään vain opiskelijavaihtona, viestintä- ja kieliopintojen rooli näyttäytyy melko yksipuolisena, ja tarjolla oleva opetus- ja tukiresurssi jää hyödyntämättä. Yhteisten käsitysten määrittäminen avaa huimat mahdollisuudet monipuoliselle, kansainväliselle oppimisympäristölle, jossa monikielisen vuorovaikutusosaamisen kehittyminen nähdään kiinteänä osana akateemisen asiantuntijan oppimisen polkua ja tiedeyhteisöihin kiinnittymistä. Nyt käynnistyneet UVK-pilotit ovat vahvistaneet käsitystä siitä, että suunta on oikea ja että yhteiskehittelyllä laitosten kanssa luodaan uutta toimintakulttuuria korkeakouluopetuksen kehittämiseen. Kielikeskuksen näkökulmasta on selvää, että paluuta entiseen ei ole ja että muuttunut toimintaympäristömme edellyttää totuttujen rakenteiden kriittistä tarkastelua.

Juha Jalkanen toimii yliopistonopettajana, Merja Almonkari lehtorina ja Peppi Taalas johtajana Jyväskylän yliopiston kielikeskuksessa.

LÄHTEET

- A 1039/19.12.2013. Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta.
- Demos Helsinki. (2013). *Pilotoitu osaaminen*. Helsinki: Demos Helsinki.
- Dufva, H., & Nikula, T. (2010). Mitä kieli on? *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, syyskuu 2010. Luettu 15.9.2015, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-2011051810851>.
- Jalkanen, J., & Taalas, P. (2015). Oppimisen rajapinnoilla yliopiston viestintä- ja kieliopinnoissa. Teoksessa M. Kauppinen, M. Rautiainen & M. Tarnanen (toim.), *Rajaton tulevaisuus: kohti kokonaisvaltaista oppimista*. Ainedidaktisia tutkimuksia (8) (s. 63–79). Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura ry.
- Kokkonen, L., & Almonkari, M. (2015). Teaching networking: An interpersonal communication competence perspective. Teoksessa J. Jalkanen, E. Jokinen & P. Taalas (toim.), *Voices of pedagogical development – Expanding, enhancing and elaborating higher education language learning* (s. 31–56). Dublin: Research-Publishing.net. Luettu 15.9.2015, <http://dx.doi.org/10.14705/rpnet.2015.000286>.
- Leinonen, T. (2010). *Designing learning tools. Methodological insights*. Aalto-yliopisto: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 111.
- Opetusministeriö. (2009). *Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015*. Helsinki: Opetusministeriön julkaisu 2009:21.
- Saari, T., & Taalas, P. (2016). Nordic language policies for higher education and their multi-layered motivations. *Higher Education*. Ennakkajulkaisu verkossa. Luettu 23.3.2016, <http://dx.doi.org/10.1007/s10734-015-9981-8>.